

GYERMEKBARÁT.

32. sz.

Pest június 12.

1862.

Megjelenik minden csütörtökön. Laptulaj-
donos: **A tala.** Fel. szerkesztő: **Szabó**
Richard. Lakása: B. Sándorutca 16. sz.

Előfizetési díj: egy évre 5 ft., félévre 2 ft
50 kr., negyedévre 1 ft. 30 kr.
Előfizethetni **Emich Gusztáv** kiadónál,
Barátok tere 7. sz.

Hős Damokos.

(Szájhagyomány után a XVI. századból.)

Ég a határ, jön a tatár,
Talpra jó vitézek!
Erős karral, éles karddal
Had vezére lészek.

Szólt Damokos, kinek okos
Gondolatja, terve. —
Ha szerettek, ha követtek,
A csata megnyerve.

A székelység, pór nemesség
Damokos szavára
Híven áll, mint a nyáj
Pásztor parancsára.

Vassal, rézzel, kelevézzel
Kelnek ifjak, vének,
A daliák Istent híják,
Nyeritnek a ménék.

Csernátonnál kerek dombnál
Megáll a kis tábor,
Zaja, nesze elhat messze,
Mint a zúgó zápor.

Tarok khánja hallja, szánja,
Szíve mégis döbben.
De csak hajda! szolgál vajda,
Jóval vagyunk többen.

Harczrobajjal, csatazajjal
Kelnek a tatárok,
Utat szelni, bajt növelni,
Nincsen sehol árok,

Fényes délre, délebédre
Csernátonhoz érnek;
Tamerlánra! olcsó ára
Lesz a kutyavérnek.

Sok a madár, több a tatár,
Légy irgalmas Isten;
Vér ne folyjon, hős ne haljon
Székelyek közt itten. — —

Küzdhomokra, döntő szóra
Hős Damokos robog,
Méne szügyén, kardja hegyén
Fehér kendő lobog.

Tarok khánja ha nem bánja,
Beszédem van véle.
Szegény hattyu, székely fattyu,
Mi hát a beszéde?

Engedd bajra, viadalra
Legvitézebb szolgál,
Döntsük ketten, küzdve menten,
A két tábor dolgát.

Ha a halál engem talál,
Rabod, szolgál léssen
E sok vitéz, és a mit tész,
Elviseli készen.

Ha ellenem porba verem,
Legyen álló béke,
Tüztől mentve, láncztól rejtve
A székelyek széke.

Jól van kutya. Sergem tudja
Halálodnak árát,
Velem küzdve, kardra fűzve
Leheled ki párád.

Igy a tar khán s ime tarkán
Vegyül a kard, kopja ;
Székely sereg, tatár sereg
Mind a földre dobja.

Csak a karja, csak a kardja
Két vitéz vezérnek
Fényli át a folyamát a
Lengedező légnek.

Tatár khánnak varjak szállnak
A feje fölébe,
Roszat jelent, hagyd az ellent,
Tatárok vezére.

Dehogy hagyja, dehogy adja
Varjakért a békét,
Ma kell birni, meg kell vinni
Székely urak székét.

S mint két felleget, ha nagy szelek
Zudítják egymásra,
Zugva, döngve, szor dörögve
Villámot rakásra ;

Ugy halad túl harcsharagtul
Két vezér a sikra,
Patkó pattog, aczél csattog,
Hull a tüzes szikra.

S mindig jobban csörtet, robban
Bajnok bajnok ellen,
Pánczél szakad, száz seb fakad,
Hinnéd a két mellen.

De oly könnyen halni szörnyen,
Nem a bajnok czélja,
Ki-kitérve, rá-rámérve
Hosszan küzd aczélja.

A nap távol ég boltjáról
Hanyatlani készül.
Mit hagy hátra éjszakára
Két seregnek részül ?

Székely vezér remegve kér
Szerencsét a serged ;
Eressz kantárt, sujtsd a tatárt,
Jól megüld a nyeret !

És Damokos lesz haragos,
Lángol akarátja,
Ellenére halált mér, de
Ketté török kardja.

Ezer székely jajveszékelt,
Keserűn kiáltja :
Isten veled, veszned kellett,
Székelyek hazája !

De Damokos, kinek okos
Gondolatja, terve,
Igy szól vissza : mi baj ? hisz a
Tatár meg van verve.

S a dalia úgy üti a
Tatár khánt rá fejbe,
Hogy a lelke és a serge
Bujva tünt az éjbe.

A székelyek dalra kelttek
És Damokost áldák,
Örök hírét, nevét, czimét
Mélyen szívbe zárták.

Z a j z o n i . *)

*) E reménydus fiatal költőnk szegény földmivelő szülőktől származott, önszorgalma s ritka lelkiereje által, nyomorral, éhséggel küzdve képezte ki magát s a mult hónapban a legnagyobb nyomor közt halt meg.

Élet és jellemrajzok.

VII.

Csák Máté.

E roppant gazdag földbirtokos, hatalmas olygarcha, a leggazdagabb és legtekintélyesebb magyar főnemesekek egyike, Venczel király alatt nádor volt.

A pártokra szakadt honban sok baj volt ekkor, egyik párt cseh Venczel király fiát, másik Ottó bajor herceget, harmadik nápolyi Róbert Károlyt koronáztatta meg királynak.

Venczelt csakhamar haza vitte édes atyja, Ottó Apor László erdélyi vajda által szépen elesett koronájától s I. Károly a rendek nagy többsége akarásával elfoglalta a magyar trónt.

Csák Máté Venczel híve maradt s nem akarta Károlyt elősmerni királynak, hadakat gyűjtött; zászlója alatt voltak Amadé nádor négy fia: János, Miklós, Dávid és László, széles nagy birtokában fejedelmileg uralkodott; törvényt nem ismert s önkényűleg gyakorolta hatalmát alattvalói felett.

Több ízben fölszólitá a király hős Mátét, hogy oldja le kardját, nyujtsa békülő jobbát s hajoljon meg azon trón előtt, melyben a nemzet nagy többsége által választott koronás fő ül.

Máté dühösen fordult el s szívében a bosszu égett. . . .

A pápa követe mindazokat átok alá rekesztette, kik Károlyt királynak ismerni vonakodott.

Csák Máté fölháborodott e hír hallásán s boszuját hütendő az esztergomi érseket, a nyitrai püspököt üldözőbe vette, a vár falait lerontatta, az érseknek minden birtokaiban zsákmányt vetett, tizenötezer mark kincset harácsolván el, az engedetleneket, makacskodókat testi büntetéssel, tömlöcczel fenyté, — mint felharagított oroszán, kiméletlenül rombolt mindent, mi utjában volt. . . .

Kassától fogva Komáromig majd minden falu és város az ő hatalma alatt volt, az ország felső részét, különösen Trencsénmegyét egészen bírta, innen nyerte Trencsényi melléknevét, birtokát ma is Mátyus földének hívja a magyarországi ember.

A király Máté dühösségének s törvénytelen tetteinek véget vetendő 1312-ben Kassa körül fölkereste s a szepesiek segítségével Rozgonynál a Tarcza vize mellett vele megütközött. . . Magyar volt mind a két oldalon, egyik olyan jó vitéz volt, mint a másik. . . Sok jó honfi esett el az elkeseredett harcban, Amadé két szép fia: János és László a csatateren maradt s a győzelem Károly részére dőlt el.

Csák Máté ezen vesztesége által sokat alázódott, nagyon megtört kevély elbizakodottsága s kebelét csak bosszú emésztette s a szilaj hős, bor, lakomák, zajos vigalmak közé kivánta temetni baját, végrendeletileg hagyta gyermekeinek, hogy azok a rajta ütött gyalázatot visszatromfolják ellenein.

A történelem nem emlékezik a megalázott családról részletesen, krónikások írják, hogy fia Tivadar külföldre vándorolt, leánya a bájós Klárka a krakkói zárdában vevé föl a fátyolt, Csákné, Pázmán István vér-rokona a lengyelhoni erdőségben tanyázó haramiák áldozata lön.

Hiteles történetészeink bosszuját tengerében vélik elhunyni a nagyravágyó hőst, s midőn Csák Máté testében kialudt az élet, megszűnt a pártviszály, törvény, rend visszatért s egy szép ország békéje virradt föl a magyar nemzetre.

Hős Csák Máté, a roppant földbirtoku magyar főnemes 1318-ban szünt meg ártani, háborgatni és élni. . . .

VIII.

Csarni Jován.

A tizenhatodik században egy nevezetes hős támadt Magyarország alföldén. Czerni Jován, Császár János, vagy más névvel czár János (Jován czár.)

Alacsony születtől származott rácz ember volt, erősen barna színéért s különösen mert a jobb vakszem étől fogva, egészen a talpig nyomult végig egy ujnyi szélességű jegy a testen, elnevezték Fekete Jánosnak, fekete embernek.

Zápolya János erdélyi vajda udvarában egy ideig lovászmester volt s ott kitünő magaviseleteért, lovaglásbani ügyességeért első rendű fegyvernök, majd dandárparancsnok s jeles hadvezér lön.

Midőn Zápolya királylány lett, Fekete János kebelében a büszkeség virága nyílt meg, azt kezdte maga körében hintegetni, hogy ő a szerb fejedelmek vérből származott s mint ilyen, jogosan számot tarthat országok trónjára. . . .

Szegény „Fekete ember“ azt hitte, hogy ő vak ámitásaival népszerűséget nyer s ezáltal szenvedélyének áldozatot nyújt, . . . csalódott . . . megfordítva lön s ő maga lett vak szenvedélyének nyomorult áldozata.

Igy járnak a pöffeszkedni szerető emberek, a historia a multak tükre, melyben mindenki meglátja az elmúlt idők jeleneteit s boldog ki okul rajta. . . .

Fekete János hazugságaival sok embert gyűjtött maga körül, kikkel a Temes és Tisza körüli városokat és falukat dulta és fosztogatta, kóborló oláhok, czigányok kis csapataival nemsokára tizezerre szaporodott tábora.

A ragadományból katonáit bőven s idejében fizette János vitéz s rácz alattvalói között hű emberei nyomán megparancsolta, hogy őt nem nevéből többé, hanem ujonnan elfoglalt méltóságáról Császár Jánosnak vagy Czár Jánosnak kell hivniok.

A fekete ember, — mert mi csak így nevezzük — Csarni Jován külön választott hatszáz derék szép ifjut s azokat mind egyforma ruhába öltözteté s elnevezte törökösen jancsároknak s kinevezte a maga testőreinek.

Egyelőre azt lehetett hinni, hogy Csarni Jován népszerűségénél fogva kiérdemelte népe bizalmát, azonban csakhamar megmutatta, hogy ő a színlés, önhaszonkeresés és igazságtalanság útján halad s bár a két uralkodó, Fendinánd és Zápolya János vetélkedve kereste kegyét, utoljára első urától elpártolva, Ferdinándnak nyújtotta jobbját s szépszámu hadseregét felajánlta a király rendelkezésére . . . ki tudja mi okból?

Révai István hadparancsnok volt a közbenjáró s ez ember, ki tudná megfejteni miért lett vonzalmasa a rácz despotának, elég az hozzá, hogy Révay a czár haláláig folytonosan barátja, segítőtársa volt Csarni Jovánnak.

Midőn eme szövetekezést megtudta Zápolya, azonnal parancsolta Perényi Péternek, hogy az erdélyi katonasággal és a székelyekkel induljon Czár János ellen.

Szegedhez közel találkozott össze Perényi serege a Fekete ember fanatizált csapataival. Perényi úgy vélte, hogy az első alkalommal kell megadni az utósó csapást, e czélből rögtöni ütközetet kezdett. — Ez uttal Perényi vesztett, a Fekete embernek szolgált a szerencse, sokat levágott, még többet elfogott a Perényi emberei közül.

Azután Czibak Imre, ekkor temesi főispán a Perényi embereivel s újabb erővel kísérelte meg a Czár Jánossali csatát, ekkor Jován lett a vesztes fél, maga is tetemes sebet kapott, serege pedig szétveretett.

A fekete ember elvert seregének maradványaival boszuját hütendő s talán általa gyanu alá eső szegedi ember, Zakányi István uram igen gazdag és pénzes kalmár házát lepte meg s azt sáska módon kipusztítá.

A becsületes kereskedő lármájára a jószivü lakosok előjöttek s a régi rablót czombján ejtett nehéz lövéssel elejték s megközték.

Rugott, vágott, ordított, fenyegetőzött a fekete ember, de a jó szegediek erősen megkötozve vitték Diód nevü faluba, hol Török Bálint jeles magyar vezér tanyázott seregével.

Török Bálint ösmerte a hirhedett rablófőnököt s mint Zápolyának embere a közös ellenséget rögtöni halállal kívánta büntetni.

Iszonyu sebekkel rakva feküdt ágyában Csarni Jován, a láz fokokint nagyobb erővel dühöngött rajta, a nyavalyáson, midőn Török Bálint magasztos alakja jelent meg az ágyában meghalni nem tudó hős előtt.

— Te csunya Fekete ember, ki magadat császárnak merted nevezni, undok rablásaid s embertelen tetteidért, jer, adj számot bírád előtt az igazságos isten színe előtt, ki elé én vagyok a szerencsés állíthatni.

Csarni Jován egyet ordított, mely halál bögése volt. . .

— Huzzátok ki, kiáltotta Török Bálint, de a körulte állók féltek ágyához menni a természettől megbélyegezett embernek.

Ekkor oda ugrott Török Bálint uram s úgy lerántotta a nyavalyást, hogy talán nem is érezte a legiszonyubbat.

Csarni Jóvánnak fejét vették s a levágott főt Török Bálint Budára küldötte, melyet Zápolya János király nagy örömmel fogadott s minden ágyut kilövetett a hir üdvözleteül.

VI.

Csupor Pál.

Zsigmond király idejében Dalmáthon kormányzója H e r v o j a (Horváth) J á n o s volt. H e r v o j a bán óriás testalkatu, idomtalan, nagy, szögletes fejü, kerek szemü, vörös szakálu, tüskés bajuszu, hosszú állu, bárdolatlan viseletü ember volt, egyedüli érdeme termetes testében s a reá ruházott méltóságban állt.

Egy ideig Zsigmond királylyal benső barátságban élt Hervoja, a menyinyiben a ravasz ember csupa számításból a Bosnyákoknak egy részét Zsigmondnak hódította, — vette is hasznát, mert őt Zsigmond a spalatrói herczegségben megerősítette, a maga komájának fogadta és a „Sárkányrend“ czimerével felékesítette.

Lám! mily hamar elérte czélját a ravasz Hervoja, ki tudja mit keres a színlett barátság alapján. . . .

A vizsgálódó s emberismerő magyar főurak ki nem állhatták a gögös embert Zsigmond közelében, átlátták csakhamar, hogy az a csuf szörnyeteg valami gonoszban töri fejét, elhatározták, hogy valami uton majd kitudandják az udvarból, de miként? áskálódás, ármány, cselszövény s aljas utakon? Nem! ezt magyar nem tehetette, jelleme, becsületérzeténél, vele született igazságos természeténél fogva nem tehetette, más módot kelle tehát találniok, melynél fogva ama veszedelmes barátot eltávolíthassák.

Volt az udvarban a király környezetéhez közvetlen tartozó jeles egyén, Csupor Pál, kit nagyon sértett Hervoja uramnak büszke, másokat lenéző magatartása, viselete, goromba beszédei stb. . . .

Csupor Pált nagyon szerették barátai, elmés, ügyes feltalálása s az akkori időkhöz mért tulajdonaiért, megbízták tehát, hogy adja tudtára ama derék férfinak érdemeit s jellemezze őt, mint illik. . . .

Csupor egy kicsit szabadkozott, hogy ő szál kardra kihívhatná ugyan ő kegyelmét, de hiszi, hogy ezt társai nem irigyelhetik tőle, hanem majd egyszer másszor más alakban fogja tudtára adni, mennyire becsüli őt, Hervoja uramat az igaz magyar nemes.

Került, fordult a dolog, . . . Hervoja Budán volt. Csupor Pál barátaival az előcsarnokban beszélget, midőn az előttük durva, parasztos bánásmódjáról ösmeretes Hervoja megjelenik, otromba kevély alakján a megtestesült ostobaság, hiu gög kinyomatával lépdel előre, erősen balszemezvén a nemes urakat, mikép üdvözlik ő magasságát?

Csupor Pál vére fölforrt, — — gúnyosan felkaczagott . . . s ökör módon böditett Hervoja uram füleibe, udvarlását nyilvánítva a hatalmas előtt s ezáltal tudtára adván: hogy az ő nem emberhez illő viselete, erkölcse, szokása a baromhoz hasonlít s így nem érdemel mást, mint a minő fogadtatásban részesült.

Megrettenve fordult vissza Hervoja a szokatlan köszöntés hallatásán, szemei villámot szórtak, keble erősen dobogott s jól megnézte az embert, ki neki ily csufondárosan udvarolt.

A jelenlévők hangos hahotára fakadtak s Hervoja méreggel és boszúsággal telve omlott a terembe.

Ez időtől kezdve Hervoja nem volt többé a régi barátja Zsigmond udvarának, gyűlölte s mérges ellenszenvvel viseltett a király iránt, ki neki ez ügyben rögtön elégtételt nem adott. A megsértett büszkeség bántotta a természetes embert s a boszu, mint a parázs égette a nagyravagyó ember kebelét. . . .

Hervoja Zsigmondnak nyílt ellensége lön.

Zsigmond megfosztá hercegi czimétől, ő pedig törököt hozott Bosnyákországba s azt tüzzel vassal pusztítani kezdé.

Zsigmond király felszólítá hadi vezéreit, kinek volna kedve e kevély ember megfenyítésére kiindulni? Csupor Pál, Garai János és Maróti János vállalkozott.

Erősebb volt a magyar tábor, mint Hervojaé, de azért Hervoja győzött. A három vezér bilincsbe verve vitetett a győztes elé. . . .

Hervoja midőn meglátta, hogy az ő legnagyobb ellensége is a foglyok közt van, örömeben földhöz vágta kucsmáját s olyan nagyot ugrott, hogy kített volna belőle száz tí hossza. . . .

— Na, te csufolódo kutya, kezembe adott a gondviselés, most már boszuzamat hűthetem rajtad nyomorult!!

— Ha úgy tetszik, megteheted, de én, tudd meg, nem félek, . . . szólt Csupor Pál megrettenve, midőn egy nagy nyers ökörbőrt terítettek le előtte a bosnyák lovagok.

— „Ha mig ember formád volt s ökör módra bögtél, most formád is, szavad is legyen olyan mint az ököré“ szólt Hervoja nagyot böditvén Csupor füleibe, kinek ez egyszer nem jutott eszébe rokon hangot adni.

Szegény Csupor Pált megkötötték, nyers ökörbőrbe elevenen bevarrták s a közeli folyóba dobták. . . .

Ily gyászos halállal kellett kimulni a hosszú életre méltó jeles magyar vitéznek; . . .

Bocskai Papp, Lajos.

(Folytatása következik.)

K i s i s k o l a,

a kicsinyek számára, de a nagyobbaknak is hasznos emlékeztető.

Általános földrajz.

Azsia legnevezetesebb országai.

Nyugoton: az ázsiai Törökország.

Területe 21,085 □ mértföld. Lakosai száma 10 millió. Főváros: K u t a h i j e. Nevezetes városok: A n g o r a, S m y r n a, N i k o s i a egyszersmind a termékeny Cyrus-sziget fővárosa, A l e p p o és D a m a s k u s Syria fővárosai. J e r u z s a l e m Palestina fővárosa. D i a r b e k i r és B a g d a d a Tigrisnél, az utóbbi város közelében vannak Babylon romjai.

H a z a i f ö l d r a j z.

Tiszáninneni kerület.

Heves és Külső-Szolnok egyesült megyék.

Határai Nógrád, Borsod, Szabolcs, Békés, Csongrád, Pest megyék és a Jász s Kunkerület. Terjedelme 121 □ mértföld. Lakosai száma 297,000, kik mintegy négyezer tót és zsidó kivételével mind magyarok. A Mátra hegységeit kivéve, róna és termékeny. Főfolyója Tisza. Kisebb folyói a Zagyva, Eger és Tarna, érintik még a Berettyó és Körös. Termeszt különösen sok gabnát, igen szép kendert, híres jó dohányt és nemes faju bort.

Nevezetes helyei:

E g e r, érseki város, a megye székhelye, pompás székesegyházzal s lyceummal, melyben csillagvizsgáló-torony is van. Nevezetessége a vár, melyet Dobó és az egeri hős nők 1552-ben a törökök ellen vitézül védtek. Eger nevezetes még veres boráról is.

G y ö n g y ö s diszes és népes mezőváros.

H a t v a n, hajdan erős vára volt. Az 1524-ben itt tartott zajos országgyűlésen tették Verböczyt nádorrá.

S z o l n o k, nagy sóraktárral s az itt elágazó vasutak nagy indóházával.

A p e z, V i s o n t a híres bort, R o f f, V e r p e l é t, D e b r ő j ó dohányt, H e v e s, C s á n y országos hírü görögdinnyét termő helyek.

Megemlítendő még a Mátrahegységben fekvő regényes P a r á d, melynek gyógyforrások fürdőjét sokan látogatják.

Emlékeztető vers.

Mátra hegy tövében van a róna Heves;
Dinnyéje, dohányja, bor- s buzája nemes.
Gyöngyös, Eger, Szolnok, Apez, Visonta, Parád,
Hirrel, borral, vízzel köszöntenek terád.

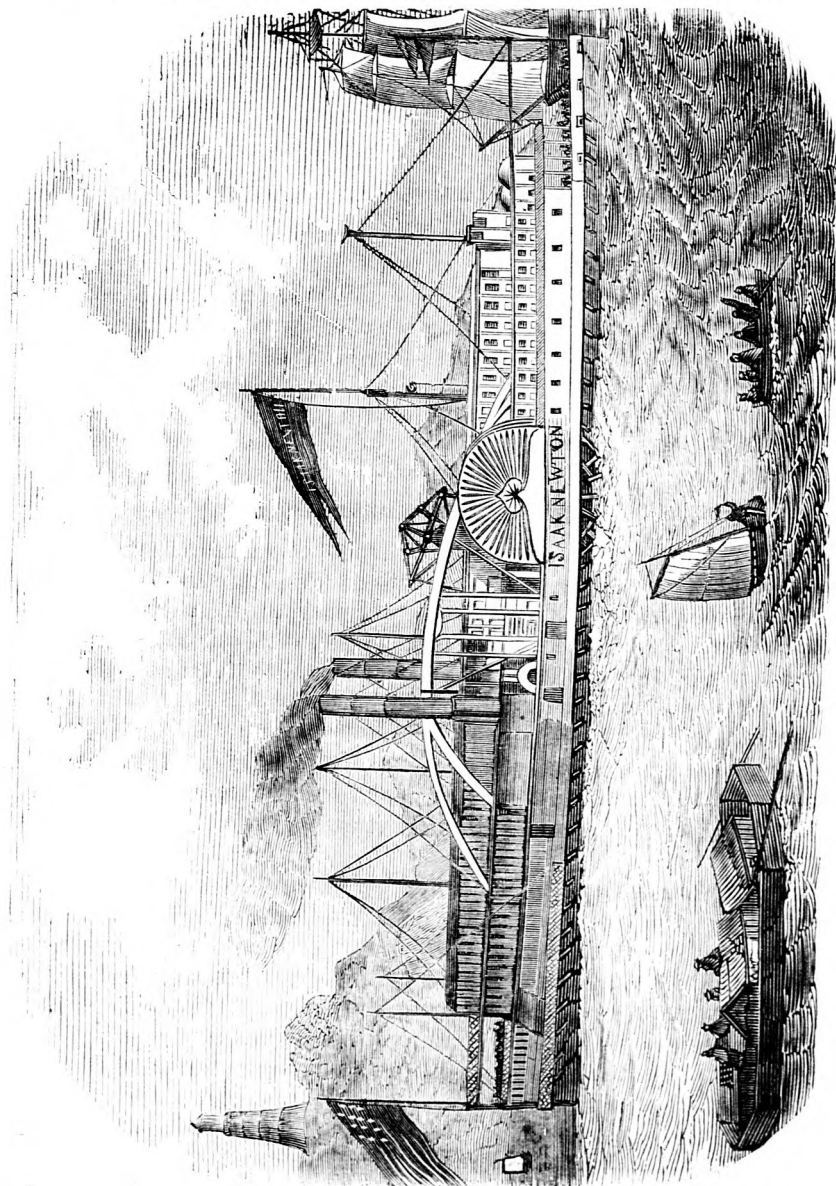
(S z á s z K á r o l y.)

Világtörténelem.

III-ik korszak; a középkor, a nyugati császárság elenyészésétől 476-ban Amerika fölfedezéseig 1492-ben.

Oroszország.

Az itt lakó s Nowgorodot s Kiowot megtelepítő szlávok közé, 962 körül Rurik től s testvéreitől vezetve egy germansvéd csapat vándorolt be, mely

A hajókázás és tengerészet.

Láted a szöveget a 507-dik lapon.

Ladogát építette, Nowgorodot elfoglalta, az országot egymás között felosztotta s azt Oroszországnak elnevezte. A nagy Vladimir 988-ban a görög szertartásu keresztény hitet hozta be s az országot tizenkét testvére között felosztotta, kik-

nek gyenge kormányzása és harcrai a polgárisodás haladását gátolták. A mongolok 1238-ban megtámadták s magoktól függővé tették, míg 1451-ban W a s i l i j e v i t s I w a n fölszabadította, a határokat kiterjesztette és Oroszországot föloszthatlannak rendelte.

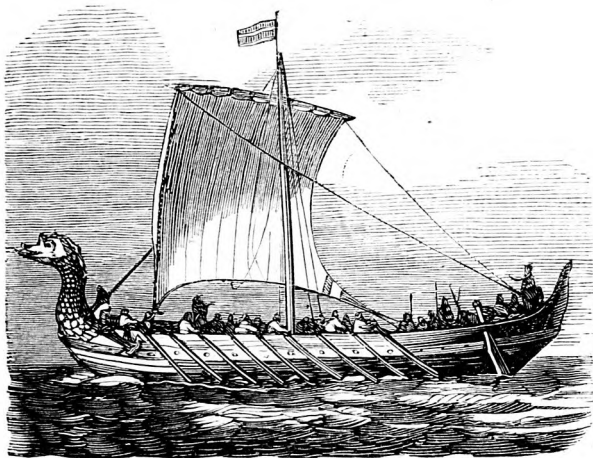
Hazai történelem.

III-ik korszak; a vegyes házakból származott királyok 1301-től 1527-ig.

V. László,

uralkodott 12 évig: 1445—1457-ig.

A szerencsétlen kimenetelű várnai ütközet után újabb zavar támadt az országban. László még csak öt éves volt s Fridrik német császár nem akarta kiadni. Ekkor Hunyady János kormányzóvá választott, ki Fridrikkel békét kötött s 1448-ban a várnai vereség megboszulása végett a török ellen fordult,

A hajókázás és tengerészet.

Lásd a szöveget a 507-dik oldalon.

kivel Rigómezőn találkozott. A hős vezér a sokkal nagyobb számú ellenséggel három napig küzdött, végre a tulnyomó erőnek engedni kellett, miután az áruló Vlad oláh vajda a törökhöz átpártolt. Ekkor Hunyady is nagy veszedelmbe került, mert midőn egy erdőn át fegyvertelenül menekült volna, két szerb rabló által megtámadtatott, kiket azonban az egyiktől elragadt fegyverrel levágott. Aztán egy szerb parasztot fogadott, hogy őt a magyar határig vezesse, ez Nándor-Fehérvár helyett Szendrőbe Brankovicshoz vezette, ki Hunyadit letartóztatta s csak úgy nyerte vissza szabadságát, hogy nagyobbik fia László jött érte kezesül, kit a következő évben fegyveres erővel szabadított ki.

Hunyadi haza érkezvén az ország felső részét pusztító Giskra ellen fordult, a főurak közül többen irigységből nem támogatták, sőt többen épen akkor hagyták el, midőn Giskra által megtámadtatott. Hunyadi ezt látván, elhárította, hogy kormányzói hivatalát leteszi, mert azzal vádolták, hogy a királyságra vágyik, seregével Fridrik ellen fordult s ezt László kiadására kényszerítette.

László Budára megérkezett s Hunyadi érdemei elismeréseül a beszercei uradalmat s grófi czímet nyerte és az ország főkapitányává neveztetett.

Igy jutott László Hunyadi hűsége és ereje által a trónra.

Az ifjú László jó király lett volna, ha a gonosz Czillei gróf körül nem hálózta. De ez álnok hitszegő, hiú, feslett életű ember volt, a nagynak és érdemnek ellensége s mindent elkövetett, hogy a királyt a Hunyadyaktól elidegenitse. Sőt Hunyadiat meg akarta ölni, de a gonosznak nem sikerült.

1445-ben Hunyadi fővezérsége alatt ismét sereg indult II. Mahomed ellen, ki az országba ütött. Hunyadi Belgrádnál a 200,000 főből álló török sereget megverte s e fényes győzelemben a híres Kapisztrán János sz. ferencz-rendi szerzetes is nagy szerepet játszott.

Ez ütközet után Hunyadi nemsokára meghalt. Ekkor a gonosz Czillei a kimult nagy hős fiait vette üldözöbe s elhatározta azok megöletését, de merőnyire rá nézve szerencsétlenül ütött ki, mert midőn Hunyady Lászlót orozva meg akarta ölni, az felfogta az ellene irányzott vágást s a zajra László hívei előrohánván, a gonosz Czilleit agyon vagdalták.

Szilágyi Erzsébet, Hunyadi László anyja, a király boszujától tartván, László királytól fia számára kegyelemért esdeklett, mit a király nemcsak megadott s annak megtartására esküvel kötelezte magát, de Erzsébetet anyjának, a Hunyadyakat testvéreinek nevezte. Azonban László király megszegte esküjét, mert a két Hunyadyt elfogatta s Lászlót 1457-iki marczi 16-án Budán a sz. György terén lefejeztette. László király e tette az ország nagyobb része fölzúdult s Szilágyi Mihály vezérsége alatt oly jelentékeny fegyveres erő gyűlössze, hogy a király féltében Prágába futott s Hunyadi Mátyást foglyul magát val vitte, hol épen egy év múlva Hunyadi László lefejeztetése után hirtelen meghalt.

Emlékeztető vers.

Ulászló halála után
Hunyadi megválasztatván
Az ország kormányzója lett,
Sok jót, nagyot és dicsőt tett.
Böles, bátor, nagy és vitéz volt;
Török ellen sokat harcolt,
Emlékezete fenmarad,
Míg a magyarból egy marad.
Segélyével Albert fia
László jutott most a trónra,
Gyenge, gyáva, hálátlan volt;

Kormányát bélyegző szennyfolt
Hunyadi László halála,
Ez volt Lászlónál a hála.
A hős Hunyadi Jánosnak,
Fiát Lászlót egy ármánynak
Áldozta fel. Gara birta
Öt e rút hálátlanságra.
A Hunyadi párt fellázadt,
S ellene nagy haddal támadt.
A király Prágába futott,
Nemsokára megis halt ott.

Természettan.

A szivárvány.

A szivárvány szinpompája által annyira kitünő természeti jelenség, hogy bármely másnál inkább felkölti figyelmünket. Bár mindenki előtt tudva van, hogy eső és napfény közönséges föltételei eléállásának, a szivárvány mélyebb megértetése még sem lehetséges kevés szavakban, úgy hogy itt annak csak nagyjábani magyarázatára szorítkozhatunk.

Azon gondolat, hogy a szivárvány a fénysugár megtörésén és felbontásán

alapul, önként jő, ha a prisma által elállított színeket megtekintjük, melyek sorozatban s ugyanazonságban a szivárvány színeivel megegyeznek.

Gyakran van alkalmunk egy fűszálon reszkető harmat- vagy eső-cseppet látni, melyről élénk veres fénysugár hat szemünkbe. Ha a szem helyzetét csak egy kissé is változtatjuk, sikerülni fog ugyan azon cseppet egymásután sárga, zöld, kék és violaszínekben látnunk, sőt egészen szintelenen is. Ez arra mutat, hogy az eső cseppe bizonyos irányban eső sugarak általa megtöretnek s színes sugarakba bontatnak fel, melyeket a szem meglát, ha a kilépő sugár irányában van. Könnyen képzelhetjük e szerint azon esetet, hogy hét különböző cseppből egyszerre jő szemünkbe a prisma hét színe, föltéve, hogy az erre megkívántató hét helyzetben állanak a cseppek. Ez nem ritka eset, midőn vizeséseknél, malmok vagy gőzösök kerekéinél egyszerre sok leeső cseppre süt a nap.

A szivárványt délelőtt mindig nyugoton, délután mindig keleten látjuk, úgy hogy nézésénél a nap mindig hátunk megett, előttünk pedig eső vagyis esőfelhő van. De a nap, hogy szivárványt származtathasson, nem állhat igen magasan, jelesen nem 42 foknál magasabban a láthatár felett. Azért e jelenséget rendszeren reggel vagy alkony felé látjuk s csak télen, midőn a nap különben is alant jár, mutatkozik néha déli órákban is. A szivárvány tulajdonképen egy roppant kört képez, de melynek a láthatár alatti része ránk nézve természetesen láthatlan. Néha azonban oly körülmények jönnek össze, hogy nevezetesen hajóárbocok tetejéről a szivárvány egész körben látszik.

A szivárvány köralakja abból következik, hogy a nap nem valamely fénypont, hanem köralap-alakot mutató sugárzó tányér.

A szivárvány mellett gyakran egy második, vagy mellékszivárványt is láthatni, mely kevésbé élénk színezetű; ez onnan van, hogy míg az első szivárványban a sugarak csak egyszer töretnek meg, a második más eső-cseppekbeni újabb megtöretés következtében látszik, mi által a fény nagyon gyengül. Megjegyzendő az is, hogy a másodiknál a színek épen ellenkező sorozatban vannak mint az elsőnél, hol a veres a legkülső, a violaszín a legbelső helyet foglalja el, míg a második egy mellékszivárványban a violaszín áll legkívül és a veres legbelül, mi szintén a másodszori megtöretésből foly.

A hajókázás és tengerészlet.

Egy monda beszéli, hogy egy őszbè menő ember gondolkozva állt a folyam partján, midőn széles faág uszott felé s azon egy tengeri malaczká ült és szerencsésen elérte a tuloldali szárazföldet. A férfiú látta ezt és a mit a kis állat ösztönből, azt ő most meggondolva tevè meg és lett belőle — az első hajós. Ámbár ez csak monda, de a mesék telve vannak igazsággal, a természet a folyamok és tengerek mellett lakó embereknek ujjmutatással jelt adott, kik azt megértve és okosan használva, a faderekakat kivájták és reájuk bízták magukat a hullámtükörön s ezzel meg volt téve az első lépés, a hatalmas tengeróriás megzabolozására s hogy az emberiségnek szolgálatokat tenni kényszerítesék. Természetesen ezután évezredek multak el, igyekezetekkel és küzdelmekkel teljes évezredek és ha ma visszatekintünk azokra, csak annyit mondhatunk, hogy a hajózás története az emberiségé. Kivonatos rövidséggel megkisértjük, hogy azzal titeket megismertessünk.

A hajózás kezdeményezése a mult sötétében vész el: mely népet illeti a föltalálás dicsősége, örökké titok marad; valószínűleg úgy áll, hogy egyszerre sok helyen kezdették, mint mai napjainkban is minden, a tenger partokon lakó néptörzsek, legyen az bár a legvadabb, vagy legszegényebb, megvannak a maga csónakjai és ladikjai a hullámokon evezésre, hogy magának általuk zsákmányt szerezzen. Azonban szemünkben bármily jelentéktelennek látszasanak is e vízi járművek, mégis a művelődés s iparra a legmélyebb befolyást gyakorolták. Előbbre nyomultak és a napi szükségletek kielégítésének eszközeit kölcsönösen kicserélheték, annyival inkább és gyorsabban, a mint a hajókázások tovább terjedtek. A vízi közlekedés bármily jelentéktelen volt is kezdetben, midőn létesült, — gyorsan kelle körében és jelentőségében nyernie. A hajókázás minden tökéletesbüléssel több oldaluvá lön és midőn a phöniciák, jó csillagukban bizva a nagy tengerre ki mertek menni, távol a hazai partoktól, idegen országok és szigetek felé, csakhamar körül foglálák az akkor ismert világ nagy részét. A phöniciák azonban született tengerészek és kereskedők valának s még ma is csodálkozunk e nép eszélyességén, mely nemcsak a Középtengert hasitá keresztül-kasul, hanem mélyen behatolt az atlanti oceanba is, bejárta az északi és keleti tengert, Afrika körülhajózását tervezte és az ázsiai partokat meglátogató. Jelentékeny haladás volt a hajókázásban, midőn a Tarsos sziget lakói a macedoniai partoknál, járműveiket a földézet egy nemével látták el, mely csakhamar általános használatba vétetett. Különbö a két említett népfaj nem áll egyedül azok közt, kik az ó korban a hajókázás tökéletesítése és így a kereskedelem kiterjesztésében tevékenyek voltak; minden hajózást gyakorló nemzet meghozá részét, és ha Mózes 1. könyve 6. fejezetének 11 versében Noé bárkájának leírását olvassuk, teljes tisztelettel kell viseltetnünk a fölépített hajó irányában, mely már azon időben is szolgálatot tön. A chinaiak és japániak az ókorban nem megvetendő hajóépítők és hajósok valának, a Malajok szintén; és ha vesszük, ezeknek kellett lenni, kik a déli föld felének nagyobb részét megnépesíték. Ezeknek bátor utódai, a déli szigetek lakói valának, kik atyáik művészetéhez hívek maradtak, mivel mielőtt az európaik vizeikre jöttek, jóval tevének hetekig tartó utazásokat a nagyobb szigetek között, jó vitorlás hajókkal a tágas tenger terein, csupán a nap és csillagok által vezetve.

A trójai harc leírásában hosszukás gömbölyű teherhajókat „hosszas ormány“-nyal elől és hegyes kormánylyal emlitenek hátul. Ez utóbbiak később az evezők számai után különböző elnevezést nyertek. Kezdetben csak egy, később két három és több sorral bírtak; a karthagoiak- és rómaiaknál öt, Nagy Sándor tíz, Ptolomäus Soter tizenkettő és az ókorban ismert hajók legnagyobbika a, melyet Ptolomäus Philopater építettett és pedig negyven evező paddal. Ezen evezőhajók a középtengeren egész a mult századig uralkodtak; a mit a kényelemhiány belőlük levont, azt csinosággal akarták sokszorosan kipótolni. Így építettett Heró a korinthiai Archias-szal egy rendkívüli evezőhajót, melynek husz sor evezője volt és ezen fölül kolossalis csinnal rendezve, szobrok által támasztva, harmincz mozaik padolatu szobával, gymnasiummal, (természetesen a régiek szokása szerint ez gymnastikai gyakorlatok helye volt); Aphrodite oltára, fürdő, löistállókkal, s több efélével; így volt a velenceieknek fejedelmi Bucentaur-uk, melyen a Dogék a tengerreli eljegyzésüket ünnepelték meg.

A tengerészlet kifejtésére sokat tön Európa északi része. Megfoghatlan bátorsággal mertek a german partok lakói, frankok és szászok

a kezdetben csak bölcsőjökől bontakozó járműveken a vihartól korbácsolt tengerre kimenni; a szükség által találékonyokká lőnek és csakhamar használtak vitorlákat, rudakat, tökéletesített kormányvezetőket és horgonyokat, a hajókat széles szárnyak és nagy tükörsíma talpazat- és csekélyebb mélyedéssel látták el és így a 9. századtól a 12-dikig a vad Normannok dragaraikkal az északi tenger urai- és a partlakóinak réműleteivé lehettek. E dragar, melynek alakját képünk mutatja, sárkányalaku jármű volt, (innen vevé nevét is), és igazoló jegykint elől fából faragott képét is hordá a meseszerű állatnak.

Mint már a Normannok a gyorsmenetekre sekkáraikat, úgy építék a 12-dik században ugyan e célra a galákat, vagy rudas hajókat, csupán egy evezőpaddal. Az ez időben szinte használt galione csak abban különbözék, hogy rövidebb volt, a Galia grossa elenben szélesebb és terjedelmesebb, két, három és több evezőpaddal. Már e különböző nevek mutatják, hogy a hajóépítésben meglehetősen ügyesek valának és midőn a keresztes hadak egész tömeg járműveket vettek igénybe, még sokkal több történt.

A hajókázás e haladásával a kereskedelem és közlekedés kifejlődésében mennyit nyertek, mondanunk sem kell. A Normannok e tekintetben nem szereztek valami különös érdemet maguknak; csak azért gondoskodának hajóik tökéletesítéséről, hogy részint tengeri rablásaik, részint hódítási meneteik könnyebbitve legyenek. Merényleteik és kalandjaik a középkor népköltészetének kedvező anyagot szolgáltatottak, és a Norman fejedelmek udvaránál a minden lovagi művészet mellett a nemesebb művészetek is, mint költészet és építészeti művészet, pártfogót találtak, mivel zsákmányolásaik és hódításaik kincseket és jólétet hoztak az országba. Ugyanez időben hatalmas tengeri városok, mint Velence, Genua, sat. még nagyobb hatalomhoz jutottak és a középtengeren annyira gazdag kereskedelem virágozék föl, melyre még a keresztvitézek menetei is kedvező befolyást gyakoroltak. Észak sokat köszönhetett nekik; kelet legkeresettebb termékeit ültetik át a hazai földre, minden idő áldására.

Még jelentékenyebb volt azonban a hajókázás befolyására, a kereskedelem emelésére és kiterjesztésére, a következő századokban.

A 14. 15. és 16. századnak legjelentékenyebb járműve volt a Carrequeen, mely kezdetben két, majd három és négy rudas volt, a 14. században három, később két fődélzettel birt és szállítóereje 1400 tonnára ment.

A hajóépítésben egyik javítás a másikat követé; az 1503-ben Portsmouthben épített Great Harry hatalmas, tiszteletet parancsoló hadihajó volt, az 1637-ben Woolwich-Kent-ben „a britt Felség dicsőségére“ épített „Tengerek királynéja,“ a 17-ik század büszkesége volt. E hajónak mindkét oldalán két karzata, három fődélzete volt és hossza 232 lábnyira terjedt. Kiállítás és díszítése valóban királyi vola. Előreszén Edgar királyt lóháton leheté látni, két királylál lábainál; az előrészt magaslatára Amort oroszlanon ülve; az oldalfalokon hat szobor: a tanács, okosság, hősiség, erő, bátorság és győzelem; a körfalon: Jupiter sasával együtt, Mars karddal, vérttel, Neptun a folyamlovon és Aeolus egy Chamaleonnal. A hátrészen egy Victoria szárnyait terjeszté ki; a karzatok mindennemű dísz és pompával valának fődve. Azonban a tengerek királynéja nemcsak fejedelmi dísz, de fejedelmi pompával is birt. Fölszerelése lörésekből állott, ágyuk és félágyukkal, az alsó ütegen 36 lörés csatakigyókkal, a második 36 lörés kisebb kaliberlörésekre, a harmadik karzaton és 13 főszerelt lökészet egy tömeg muskétával bent. Ennek egy francia társát képezé a Soleil-Royal, 150 láb hosszú, 120 ágyuval és szintén díszesen főszerelve.

Nem kevésbé jelentékeny járművek kerültek ki a 18-dik századból. Hajói a vitorlák jelentékeny megszorítása által tűnnek ki és oly erősen és szerényen voltak építve, hogy az „Ocean“ maga idejében a legerősebb hajó, — mely 1760-ban építettett és később újabb módosítások által javítottott, — még ma is borítja a tenger hullámain. De nemcsak a hajóépítés volt tökéletesítve, hanem a közlekedés és kereskedelemmel is új tért igyekvének szerezni. E tekintetben különös szorgalmat fejtett ki egy férfi, kinek neve a tengerészek közt diadallal említették, Cook James (született 1720. febr. 14-én és az ovaihi vadak által 1779-ben megöletett.) Fölfedezései Angolország kereskedelmét egész Északamerika nyugoti partjáig terjeszték ki; a tengeri utaknak legtökéleteseb meghatározását adá hossza és szélében, az egész művelt világ földrajzi és természettörténeti ismeretei gyarapítására. Elődeivel együtt ő szolgáltató az anyagot, melynek kizsákmányolása századunknak hagyott föl. És valóban szorgalom, ügyesség és kitartás eddigelé e tekintetben nem hiányoztak.

A legáthatóbb, befolyásteljesb javítások a hajókázásban, az utóbbi évtized igyekezeteinek köszönhető. Nagyság, szállítási képesség, gyorsaság, diszszel egyesülve tüntetik ki a mostani járműveket és nincsenek bár oly külső diszszel ruházva föl, mint a főnebb leirt „tengerek királynéja“, de egy jelenkori vitorlás hajó teljes diszében oly tekintetet nyújt, mely elől a régebben épített hajók egészen háttérben maradnak.

És mégis, mi ez a gőzös föltalálásához képest, melyről már szoltunk nektek és az eddigi hajókázást egészen átalakítván e nemét az ipar- s művészetnek a legmagasb fokra emelé.

Jövő számunkban a hajóépítéset részleteiről fogunk értekezni.

A „Tenger kincsei“ után —y—.)

Mezei és házi gazdaság.

Gyümölcskert.

A gyümölcstenyésztés a legnemesebb és legjutalmazóbb iparfoglalkozások egyike. Most erről szándékozunk írni nektek.

Ki gyümölcsfákat akar nevelni, annak ismerni kell, mi végre van a fának minden része alkotva, minél alaposabb ismerete, a mezei ipar ezen szép s nemes ágát annál több haszonnal üzheti. Ennél fogva nem lesz felesleges, ha — mielőtt a tenyésztésről szólnánk, — a fák ismeretét előre bocsátjuk.

Élőfának nevezzük általában azon növényt, mely saját tápnedveiből, saját törvényei szerint, lassankint többé-kevésbé szilárd tömeget — fát — képez. Külalakjár nézve a szálas vagy magas egyderekű fát megkülönböztetjük a cserjétől, vagy bokortól, mely utóbbi mindjárt a földtől kezdve galyakba oszlik szét. Tekintve a célt, mely miatt a fákat tenyésztetni szokás, három osztályba soroztatnak; a gyümölcs- az erdei-, és diszfák osztályába.

Mi most csak a gyümölcsfákról szoltunk.

A fának — mindig gyümölcsfát értünk — két részét különböztetjük meg, a külsőt és belsőt. A külsőhöz tartoznak: a gyök, törzs, galyak, ágak, levelek, bimbók s az ezekkel fejlődő virágok és gyümölcs s a mindezeket burkoló hám. A belsőkhöz tartoznak a kéreg s az alatta levő háncs, a két faréteg, ugmint a hárs és szinfa s az emennek tengelyében rejlő bél.

A gyök azon része a fának, melylyel ez a földbe kapaszkodik s mely táplálásának főszermét (organum) képezi. Alapja a fának s attól függ egészsége,

életműködése. A gyöknek vastag része, mely igenesen megy lefelé, tartó- vagy főgyöknek, a többi része, melyek szétágaznak, gyökágaknak, gyökereknek, a legvékonyabb szálak gyökszakálnak, vagy tápgyökércséknek neveztetnek. Minél gazdagabb a fa ily tápgyökercsékben, annál könnyebben hozzájok férkezik a harmat s minden egyéb légköri szer s annál biztosabb a fák növényzése. Ezekkel tehát mind a kiásásnál, mind az ültetésnél a legnagyobb kimélettel kell bánni. Összevéve a gyök minden részét, a német „Wurzelkrone“ után gyökérkoronának nevezzük.

A törzs vagy csonk azon rész, mely a gyöktől kezdődik s felnyulik a fabokrétáig, ezt hozza s a bokrétánál szétágazik. A törzsnek épségben, tisztán és simán tartása, csinos, egyenes, függélyes irányzata a legnagyobb figyelmet s gondoskodást igénylik.

A galyjak s ágak folytatásai a törzsnek s a fának bokrétáját képezik. A faágak között legfőbb szerepet visznek az anya- vagy vezérágak, melyek a bokréta évenkénti terjedését eszközlik. Ezek veszik magukba a nedvek legnagyobb részét. Midőn az anyaágak hajtani megszűntek, akkor a fa növésének is vége s ilyenkor a tápanyag nagyobb része virágbimbók képződésére fordítatik. Az anyaágak után figyelembe veendők a termővesszők. Ezek az éves anyaágakon található oldalágak, könnyen hajthatók, többnyire vékonyak s egymástól nem messze álló bimbókkal ellátvák. Fiatal, bujanövésű bokrétánál a termővesszők megmetszése tilos. De midőn a fa vénül s termékenysége fogy, ekkor a termőágak megmetszése legcélszerűbb. A fa jövő termékenységének valódi forrásai az ugynevezett gyűrűs bogok, melyek a termővesszőkön képződnek a gyűrűzettel ellátvák. Ezeket nem szabad bántani, elég veszedelmök az, hogy a szelek sokat letördelnek s megbocsáthatlan hiba, ha kiméletlen, durva kezelés által, példának okaért hernyózás vagy gyümölcszedés alkalmával pusztítottatnak, sőt e gyűrűk előidézése és szaporítása egyik legfőbb feladata a gyümölcsészetnek. A termővesszőn találjuk még a termő- vagy gyümölcslepenyt. Ez egy feldagadt növeteg, mely a gyűrűs bogokból ott dudorodott ki, hol az elmúlt évben egy levélbimbó állt, mely most már virágbimbóvá képződött s melyhez a megmaradandó gyümölcs szára kapaszkodik. A termővesszőn vannak végre a termőrügyek, a gyümölcsfa életműködésének legtokéletesb főszerei. Ezeknek rendeltetésök a bennök termő gyümölcsmagvak képződése által a tenyésztés fönmaradását biztosítani. A faágakhoz számlálándók még a falánkága k, melyek nem levélszemből, de a galyjak hajából törnek elő. Ezeket, minthogy a többi, különösen pedig azon ágtól, melyből származtak, a tápanyagokat elorozzák s mintegy felfalják, mihelyt kibujtak, le kell szaggatni. A korcságakka l is szintén ezt kell tenni.

A levelek vékony vagy vastagabb, hosszú és széles, hártýás, többnyire zöld részei a fának, melyek a törzsből, galyjakból s ágakból erednek s a fa fön tartására, táplálására szolgálnak. Valóságos tüdői a fának, a lég beszívására s a fanedv átalakítására és a kigözölgésre szolgálnak. Lényegesen szükségesek a gyümölcs kifejlődésére is, a mint ezt a hernyók által elpusztított fának egyszersmind tönkre tett gyümölcse is bizonyítja. Fris, zöld levelek legbizonyosb jelei a fa egészségének, valamint megsárgulásuk, hervadásuk s nem a rendes időbeni hullongásuk, a fa beteges állapotára mutatnak. A levél a faj ismertőjeül is szolgál s azért a gyümölcsész figyelmét igényli.

A virág azon szerme a fának, mely a virágbimbók s termőrügyekből alakulva életműködésének tökélypontját abban éri el, hogy gyümölcsöt s ebben rejlő magot vagy magvakat hoz.

A gyümölcs ismeretes éldelhető része a fának. Részei: a magbur, vagyis a magot borító lepel; a mag, mely a további tenyésztés alapját foglalja magában; a magtyu, mely a magot borítja, vagyis a mag hártájaja; a bélcz, a magnak a magtyuba zárt anyaga, vagyis a szoros értelemben vett mag; a fehérnye, többnyire fehér, lágy, husos, lisztes anyag; az ébrény vagy csir, a magnak leglényesebb része, mely a jövő termékenyítés alapjaul szolgál.

A hám azon legkülső része a fának, mely az eddig elősorolt részeket borítja.

A fának belső részei:

A kéreg a hám alatt található, ez a gyöngye, zöldszínű hajréteg, sejtszövet-, nedvvezetékek- s több egymáson fekvő rétegekből áll. A kéreg alatt van

A hánacs, melyet nedvhártyának is neveznek, hálózott finom sejtszövet- s nedvedényekből áll, szívós és nyulékony. A kéreg és hánacs, vagyis együttvéve a fának ugynevezett hajában, vagy bőrében meg vannak mindazon kellek, melyek a fa élete-, egészsége- s növekedésére szükségesek. A mely fának haját úgy megsebzik, vagy köröskörül úgy elpusztítják, hogy az össze nem forrhat, az elpusztul, innét a fa hajának épségben tartása, minden sebtől megóvása s a sebzettnek ápolása, gyógyítása felette szükséges.

A hárs a hánacs belső rétegéből kezdődik, a tulajdonképi fának külső, gyenge rétege, eleinte egészen puha és nedvteljes, de azután szilárd rostszövetté keményedik.

A hárson belül van az ifjúfa s ezen belül ismét az érett fa. E szerint a legkeményebb s legrégebbi rétegek a fának közepe körül vannak.

A bél a fán áthuzódó ér, mely a fiatal fáknál okvetlenül szükséges; a véneknél összezsugorodva, gyakran kiszáradva találjuk, az odvas fáknál egészen elvesz s ezek mégis hajtásokat tesznek és teremnek.

Ezek a fa külső és belső részei, melyek a fák általános ismeretéhez tartoznak. Vannak azután még nagyobb részecskék is, melyek azonban már a szakrendszeres kiképzéshez szükségesek s melyek elősorolásával figyelmeteket fársztani nem akarjuk.

Ezeket a gyümölcsstenyésztés alaposb ismerete végett szükségesnek tartottuk előrebocsátani. (Tótfalusi után.)

Példaszavak a görög s római történelemből.

Pán, a pásztorok s általában a marhatenyésztés istene oly formátlan volt, hogy születésekor dajkája rémülve futott el tőle. Később is a hegyekben, ha barlangjaiból kirobant, halálra rémitette a pásztorokat, kik okát sem tudták szörnyü rémületöknek. Innen páni félelem vagy rettegés nagy rémülést, félelmet jelent.

Sagunthum városának ostrom alóli fölmentetése iránt oly hoszasan tanácskoztak a görögök, hogy azalatt azt az ellenség bevette. Innen, ha valaki fenyegető veszély fölött sokáig tanakodik, kételkedik magában, azt mondják róla: „míg a görögök tanácskoznak, elvesz Sagunthum.”

y
l
y
:
t

-
g
-
-
-
k
n
-

),
é

t

s-
n

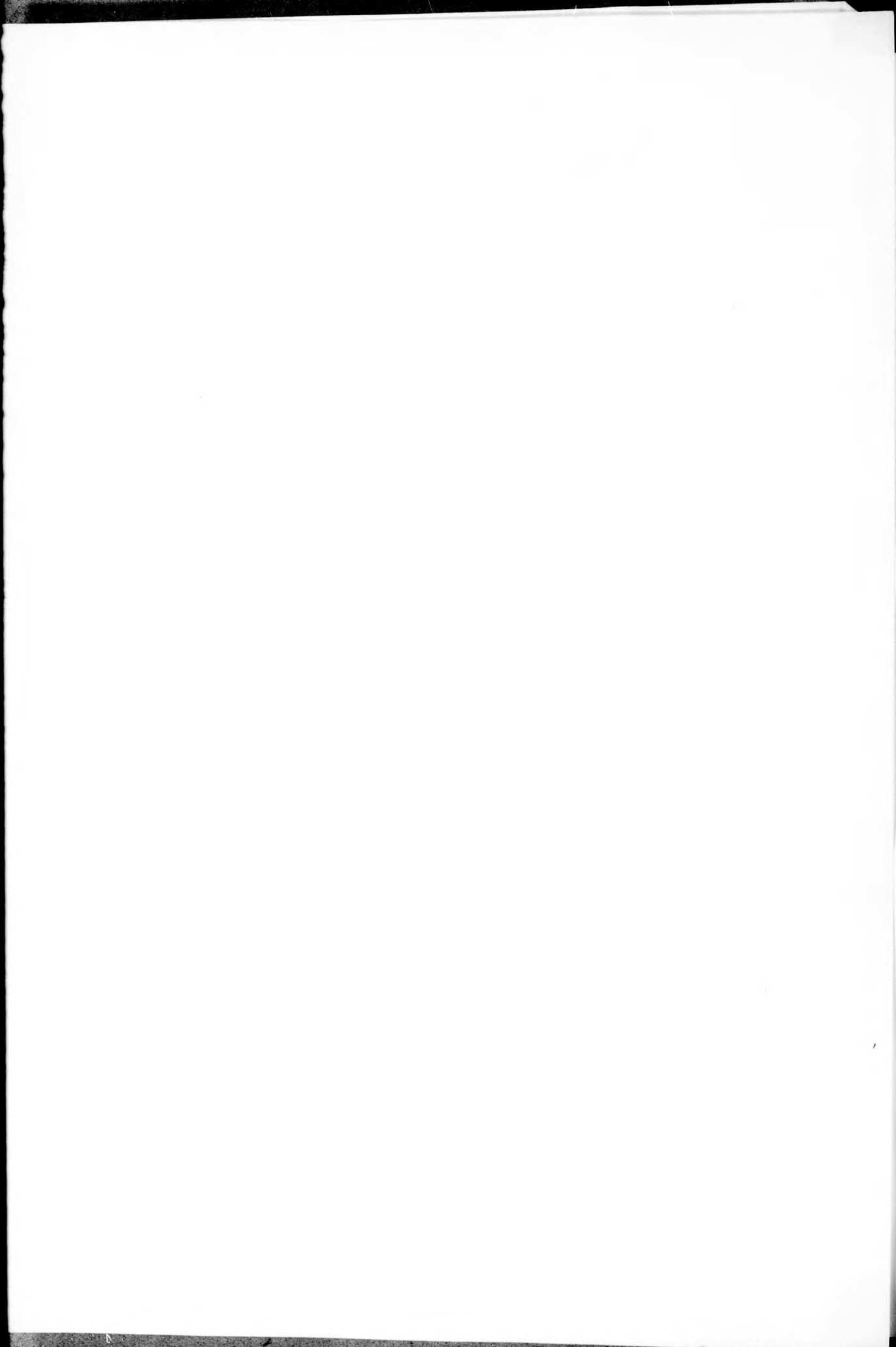
r-
a
et

r-

t,
aa
k
i-

a-
ki
a:

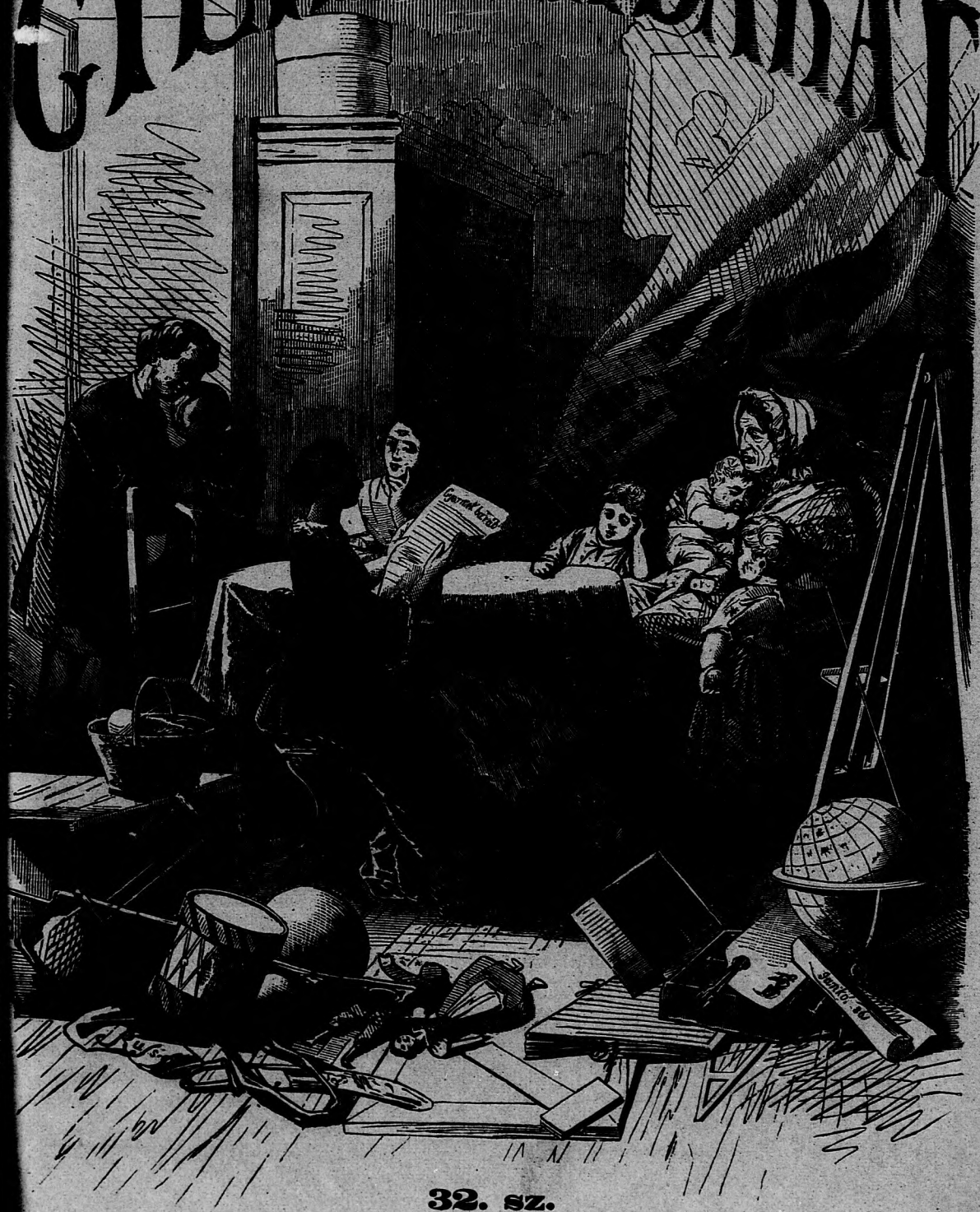
-

G

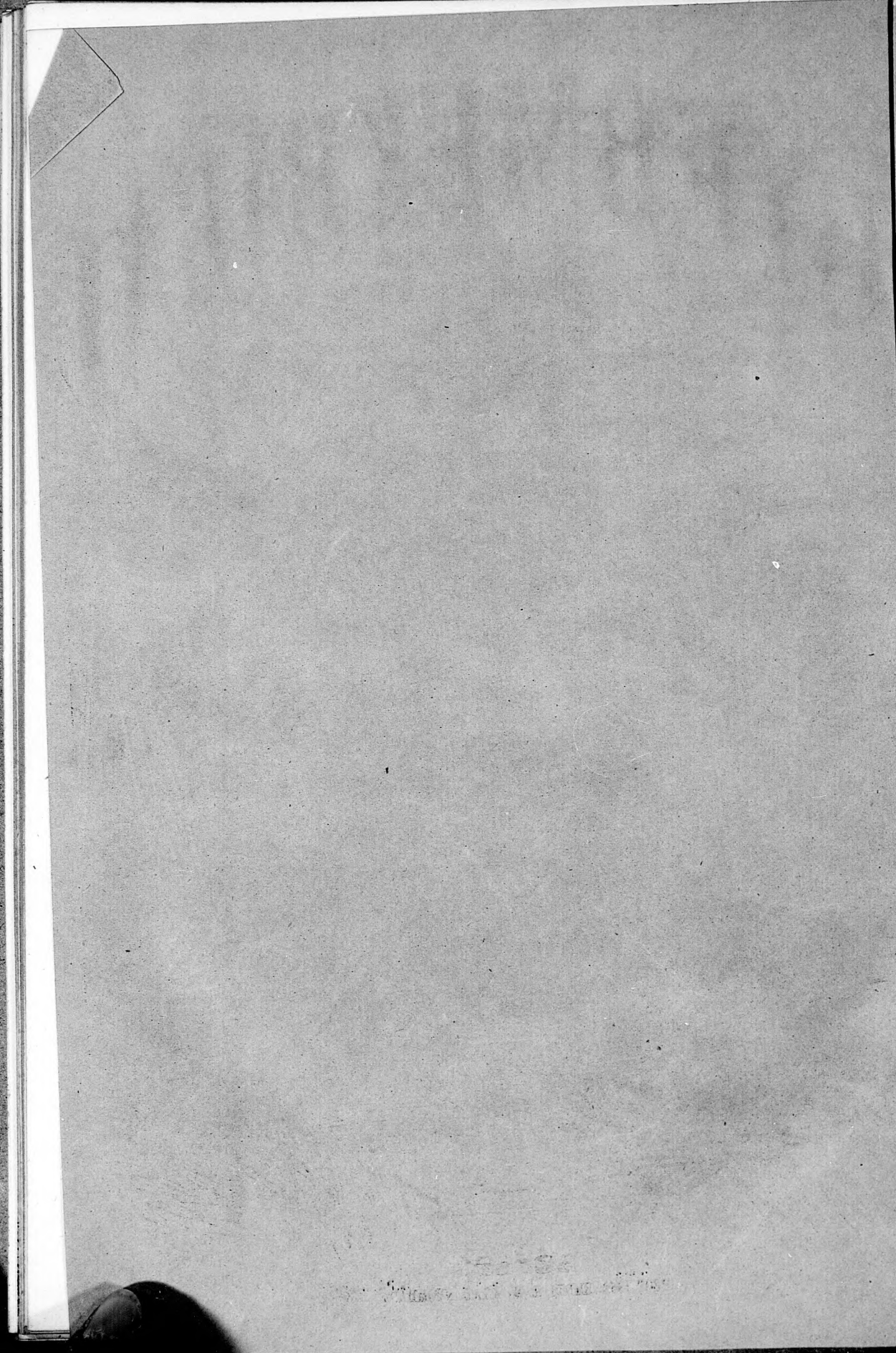

GYERMEKBARÁT

32. SZ.

PEST, 1862. EMICH & M. AKAD. NYOMDASZ.

i

k

v

C

t

V

F

C

F

n

F

s

n

l

i

s

s

v

r

e

r

s

H

r

j

A második évnegyedre kitűzött pályázat eredménye :

Az I. számú pályázatot vagyis „Mátyás királyt s korát“ legjobban leírta :

Abonyi Emil.

E tárgyat szintén kitünő jelesen dolgozta ki :

Gróf Kornis Tima.

A II-ik számú pályázatot vagyis „a méheket“ legjobban s legtöbb tárgyismerettel leírta

Hentaller Elma.

A III-ik számú pályázatot vagyis „a tavaszt“ legszebben leírta

Vilma.

Dicsérettel megemlítendő

Salamon, Aranka.

Vilmát, vezetékneve és lakása tudatása nélkül küldvén be dolgozatát, kérjük, hogy mindkettőt velünk tudatni sziveskedjék.

Többire nézve kedves kötelességünknek ismerjük a pályázókat megnevezni, kik szorgalmukért e kitüntetést méltán megérdemlik.

Az I. sz. feladványra pályáztak : Békássy Géza, B—i Gyula, Györke István, Krásznonyi József, Pleininger Ferencz, Sréter Mari, Sziklay Mathild, Sixlius Róza, Szklenkay Irma, Vetsey Sándor és Veress Gyula.

A II-ik sz. feladványra pályáztak : Balogh Elek, Drill Béla, gr. Erdödy János, Farkas László, Gunszt Zsigmond, Lukács Gyula, Pleininger Ferencz, S. Sándor.

A III-ik sz. feladványra pályáztak : Abrahamffy János, Dy, Fr. Farkas Dezső, Hegedűs Béla, Kiss Rózsa, Lukács Béla, Pleininger Ferencz, Rákosi Béla, Szklenkai Irma és Weber Emma.

Vegyes.

— (A verebek pusztítása Afrikában.) A verebeket nálunk sem lehetne a szerénység példányképeiül felállítani, de hogy e kis madarak Közép-Afrikában még szemtelenebbek, kitűnik egy hittérítő leveléből, ki a Fehér-folyó mellett lakó néger törzsek közt több évig tartózkodván, többi közt a következőket írja : „A mily csapás Ázsiára és délkeleti Európa némely vidékeire nézve a sáska, ép oly félelmes Isten ostora Közép-Afrikára nézve a veréb. A ki saját szemével nem látta, fogalma sincs arról, hogy mily töméntelen mennyiségben vannak itt a verebek. Óra hosszat zúg a lég az egymásután szakadatlanul vonuló verebek csapataitól, melyek felhőhöz hasonlítanak. Ha le akarnak szállni, előbb a légbe örvényként forognak s ha érett vetésektől borított mezőre szállnak, pár nap alatt a szó teljes értelmében mindent fölemésztenek, úgy hogy a szegény lakosoknak nem marad mit aratni. Hiában kiabálnak rájuk, hiában hajigálják őket, addig föl nem szállnak, míg az eleségből tart. E verebek nem mind egy színűek, vannak köztük tarkák, egészen vörösek, sárgák fekete fejvel, vagy nyakszalaggal, szürkék s egészen oly színűek, mint a mi verebeink.

Némelyek színe zöldbe játszik. Körülbelül husz fajuk ismeretes e tájon. Midőn a verébcsoapat fölszáll, előbb örvényként forog s aztán oly sűrűn repül, hogy egy hittérítő egy lövéssel 85 darabot lőtt le, bár a magas fűben bizonyosan nem találták meg valamennyit, a mi leesett. E gonosz madarak, évenként majd egyik, majd másik néger törzs aratását tökéletesen tönkre teszik.

Hazai és külföldi hírek.

— Dicsőült nagy hazánkfia Széchenyi emlékére föllájitandó emlékszoborra eddigelé 75,000 frt gyűlt be. A diszes szobor a lánczhid előtt, Széchenyinek eme századokig fennálló emléke előtt fog föllájitatni.

— Három tudós hazánkfia keletre, nevezetesen Konstantinápolyba utazott, hogy hazánk történetéhez adatokat gyűjtsenek. Konstantinápolyban nyomába akadtak Mátyás király világhírű könyvtárának néhány diszes példányára. E könyvek veres bársonyba vannak kötve és aranyzott ezüst kapcsokkal ellátva, melyeken gyönyörű kidolgozásban ragyognak Magyarország és Mátyás király hollós czimere. Hazánkfiak — miután a szultáni titkos könyvtárból kihozni nem volt szabad — jegyzeteket tettek belőle, hogy ide haza körményesen megismertessék.

— Szegeden a kalvária utczában olyan kútra akadtak melynek gyógyító ereje hasonló a budai Erzsébet-forráséhoz.

— Bécsben érczoporsókat készítenek, melyek nem kerülnek sokkal többbe, mint a fakoporsók s igen tartósak.

— Magyarország herczeg-primása mult hó 31-én érkezett Rómába. Ő eminentiája most már harmadszor van Rómában.

Nyílt posta.

— A 29-ik sz. sakktalány megfejtése :

Nem tudom én, melyik volt szebb,

Melyik dicsőbb, melyik nagyobb :

Az-e, a ki bedöngötte

Keleten a nagy várkaput ; —

Az-e, ki a hét vezérrel

Döntő karján sebet vágott,

Hogy halálig védelmezik

Ezt a dicső, szép országot?!

Megfejtették : Rákosy Béla, Magot Sándor, Hentaller Elma, Fábián Géza, Vecsey Sándor, Vecsey István és Koller Tivadar.

— Várárhelyi Hajnaljának. A legnagyobb sajnálatunkra, nem szolgálhatunk.

— Mult számunk „Selyembogarak“ rajza alól kimaradt a következő szükséges magarázat : az I. sz. jelölt rész a selyemfonoda ; a II—IV nyers selyem ; az V sz. egy magát befónó bogár és egy selyemgubó ; a VI a gubóból kibuvó bábu ; a VII sz. a kinőtt bogár ; a VIII sz. tojó pille ; IX és X (a képen hibásan áll X és XI) a bogarak az eperfalevelen.

A gyümölcs ismeretes éldelhető része a fának. Részei: a magbur, vagyis a magot borító lepel; a mag, mely a további tenyésztés alapját foglalja magában; a magtyu, mely a magot borítja, vagyis a mag hártája; a bélcz, a magnak a magtyuba zárt anyaga, vagyis a szoros értelemben vett mag; a fehérnye, többnyire fehér, lágy, husos, lisztes anyag; az ébrény vagy csir, a magnak leglényegesebb része, mely a jövő termékenyítés alapjául szolgál.

A hám azon legkülső része a fának, mely az eddig elősorolt részeket borítja.

A fának belső részei:

A kéreg a hám alatt található, ez a gyöngye, zöldszínű hajréteg, sejtszövet-, nedvvezetékek- s több egymáson fekvő rétegekből áll. A kéreg alatt van

A hánacs, melyet nedvhártyának is neveznek, hálózott finom sejtszövet- s nedvedényekből áll, szívós és nyulékony. A kéreg és hánacs, vagyis együttvéve a fának ugynevezett hajában, vagy bőrében meg vannak mindazon kellek, melyek a fa élete-, egészsége- s növekedésére szükségesek. A mely fának haját úgy megsebzik, vagy köröskörül úgy elpusztítják, hogy az össze nem forrhat, az elpusztul, innét a fa hajának épségben tartása, minden sebtől megóvása s a sebzettnek ápolása, gyógyítása felette szükséges.

A hárs a hánacs belső rétegéből kezdődik, a tulajdonképi fának külső, gyenge rétege, eleinte egészen puha és nedvteljes, de azután szilárd rostszövetté keményedik.

A hárson belül van az ifjufa s ezen belül ismét az érettfá. E szerint a legkeményebb s legrégebbi rétegek a fának közepe körül vannak.

A bél a fán áthuzódó ér, mely a fiatal fáknál okvetlenül szükséges; a véneknél összezsugorodva, gyakran kiszáradva találjuk, az odvas fáknál egészen elvesz s ezek mégis hajtásokat tesznek és teremnek.

Ezek a fa külső és belső részei, melyek a fák általános ismeretéhez tartoznak. Vannak azután még nagyobb részecskék is, melyek azonban már a szakrendszeres kiképzéshez szükségesek s melyek elősorolásával figyelmeteket fárasztani nem akarjuk.

Ezeket a gyümölcsstenyésztés alaposb ismerete végett szükségesnek tartottuk előrebocsátani. (Tótfalusi után.)

Példaszavak a görög s római történelemből.

Pán, a pásztorok s általában a marhatenyésztés istene oly formátlan volt, hogy születésekor dajkája rémülve futott el tőle. Később is a hegyekben, ha barlangjaiból kiobbant, halálra rémitette a pásztorokat, kik okát sem tudták szörnyű rémületöknek. Innen páni félelem vagy rettegés nagy rémülést, félelmet jelent.

Sagunthum városának ostrom alóli fölmentetése iránt oly hőszen tanácskoztak a görögök, hogy azalatt azt az ellenség bevette. Innen, ha valaki fenyegető veszély fölött sokáig tanakodik, kétkedik magában, azt mondják róla: „míg a görögök tanácskoznak, elvesz Sagunthum.”